

הכול עניין של הסברה

יוחנן צורף

המכון למחקרי ביטחון לאומי – אוניברסיטת תל אביב

שם הספר: **העימות בעזה 2021**

מאת: יעקב נגל ויונתן שזר

הוצאה: ידיעות אחרונות – ספרי חמד

שנה: 2022

מס' עמודים: 256

ספרם של יעקב נגל ויונתן שזר **העימות בעזה 2021 – חמאס, ישראל ו־11 ימי עימות**, בהוצאת ידיעות אחרונות וה־F.D.O – הקרן האמריקאית להגנה על הדמוקרטיה, מנסה להסביר את הרקע והמניעים לפרוץ העימות בין ישראל לחמאס (מבצע שומר החומות) במאי 2021 ולעמוד על משמעויותיו הדו־צדדיות והאזוריות. 256 עמודי הספר מחולקים ל־21 פרקים ולפרק מסקנות ומציגים רקע ליחסים בתוך הזירה הפלסטינית בין פתח

התזה שניתן לגבש מקריאת הספר היא שהעימות בין חמאס לישראל אינו העיקר, אלא עובדת היותו חלק מאיום הרבה יותר רחב שמטילה איראן על ישראל והאזור.

לחמאס, יחסי ישראל־חמאס ועיסוק רחב בסוגיות של אמצעי לחימה וטכנולוגיה ובקשר בין חמאס לאיראן. שני פרקים מוקדשים לעימות עצמו, פרק אחד (9) בוחן בעיקר את ההיבטים הטכנולוגיים של השימוש בנשק ושל ההתעצמות שנתגלתה במהלך העימות בכוחו של חמאס, ופרק אחר (13) עוסק בתסיסה בערים המעורבות בישראל, שהייתה לאחד ממאפייני העימות הזה. עם זאת העימות שזור בפרקים רבים נוספים בספר המסבירים תופעות המתקשרות אליו, אך הוא אינו עומד במרכזם. בהקדמה מציינים המחברים כי מטרת הספר היא להסביר את מבצע שומר החומות, הרקע והסיבות להתפרצותו, וכן להעניק לקוראים היכרות עם תנועת חמאס והאופן בו היא שולטת בעזה (עמ' 20).

זהו אכן עימות ייחודי שישראל לא התמודדה עם שכמותו עד שפרץ. הוא התאפיין ברב־חזיתיות: התפרצויות וחילושים בין אזרחים ישראלים, פלסטינים ויהודים בערים מעורבות; רקטות מרצועת עזה; פיגועי טרור מהגדה המערבית ומחאות עממיות בהיקפים קטנים; ומעל הכול ירושלים והמקומות הקדושים כגורם המניע את כולם יחדיו. הבנת העימות והסקת המסקנות הנכונות ממנו מחייבות פרספקטיבה של זמן וכן לימוד וניתוח מעמיקים של ההתרחשויות שקדמו לעימות ושל אלה שבאו אחריו.

הספר שלפנינו עונה על חלק מהציפיות. הקוראים הסקרנים המתעניינים בסכסוך עם הפלסטינים יבקשו לדעת עוד, משום שהספר מתמודד רק עם חלק מההיבטים של העימות הזה, ומי שעוקבים אחר הסכסוך עם חמאס באורח קבוע יחפשו את החידוש שבו. התזה שניתן לגבש מקריאת הספר היא שהעימות בין חמאס לישראל אינו העיקר, אלא עובדת היותו חלק מאיום הרבה יותר רחב שמטילה איראן על ישראל והאזור. לפי גישה זו חמאס אינו אלא חלק מהמערך האיראני באזור, בדומה לחזבאללה בלבנון.

מספר נקודות מושכות את תשומת הלב בעת קריאת הספר, בהן:

- **ביטול הבחירות** – אומנם בהקדמה לספר מתלוננים המחברים שהכיסוי התקשורתי בישראל התעלם מהחלטת אבו מאזן לבטל את הבחירות שהיו אמורות להתקיים במאי 2021, וקובעים שבשל הביטול "חמאס ניסה לכבוש את לבו של העם הפלסטיני [...] על ידי עימות עם ישראל" (עמ' 19). ואולם בפרק הבא הם טוענים כי "עימותים פורצים כשנורות היריות הראשונות" (עמ' 23). גם בפרק שיוחד לעימות (פרק 9) אין הם יוצרים את הקשר הישיר בין ביטול הבחירות לפרוץ העימות. הדבר מעלה השערה שבפרק ההקדמה, יותר

עליו כל לחץ גלוי לנקוט צעד כזה (עמ' 71), בעוד שבפועל מדינות אירופה ובראשן גרמניה לא חדלו בחודשים ובשנים שקדמו להכרזתו לדרוש ממנו לקיים בחירות. קנצלרית גרמניה לשעבר אנגלה מרקל נהגה למנות באוזניו את מספר הקדנציות שלהן היא נבחרה במשך השנים מ־2005 – שנה שבה החל אבו מאזן לכהן כנשיא. ממשל ביידן אף הוא לא דרש זאת באורח פומבי. לעומת זאת ישראל הפעילה לחץ כבד לביטול הבחירות. צריך לזכור כי מרגע שהוכרז על הבחירות הייתה המערכת הפלסטינית כמרקחה. הרוח החדשה שנשבה ברחוב הפלסטיני מאז ההכרזה על הבחירות והמשבר הגדול שנחשף בתוך פתח, תנועתו של אבו מאזן, הבהירו שגלגול הדברים לאחר וביטול הבחירות יהיו כרוכים במחיר אישי ופוליטי כבד ביותר. גם הטענה הנכונה – שאבו מאזן ביקש לאתגר את ישראל או להטיל עליה אשמה בעצם התעקשותו לקיים את הבחירות במזרח ירושלים – מתעלמת ממצבו הרגיש ומן הצורך להותיר בידו פתח מילוט.

התסיסה ברחובות ישראל – שהייתה אחד האירועים המטרידים ביותר במהלך העימות הזה – זוכה אומנם לפרק נפרד בספר (13) אך מוצגת בקצרה כהתפרצות של "אספסוף ערבי" (עמ' 122) שהוסת על ידי חמאס. את הסימוכין להסתה זו מביאים המחברים מפי דובר הוועד היהודי־אמריקאי אבי מאיר החי בארצות הברית (עמ' 123), אך מוסיפים: "אין עדיין הסבר מניח את הדעת מדוע היא פרצה בצורה כה אלימה דווקא הפעם" (עמ' 124). ירושלים והמקומות הקדושים כדבק מלכד ומעורר מוטיבציה כלל אינם מוזכרים כהסבר לחוסר הבהירות שמעלים המחברים. זו אחת המסקנות המרכזיות שיש להפיק מעימות זה. גם ציפיית הקוראים למצוא הסבר למתח המצטבר זה שנים בערים המעורבות, שבהן התיישבו גרעינים תורניים, אינה מוצאת כל ביטוי. העניין מחייב לפחות אזכור של אותם קולות ישראליים המתריעים מפני החיכוך המתמשך הזה. באותה מידה ראוייה לאזכור רחב יותר הופעת צעירים יהודים מיהודה ושומרון וממקומות אחרים בחלק מהערים המעורבות, שלטענת קציני משטרה שהיו אחראים על הסדר, תרמו להתססה. באורח תמוה המחברים גם מאשימים את האזרחים הערבים הפלסטינים בישראל באי־השוויון שממנו הם סובלים. הם תולים זאת באי־השתתפות של רבים מהם בבחירות ומשום שמפלגותיהם אינן מעוניינות להצטרף לקואליציה, ובכך כאילו טענו שזכויות

משרצו לטעון שהביטול הביא לפרוץ העימות הם ביקשו למחות על התעלמות התקשורת מהביטול או מהאחריות של אבו מאזן לעימות. בפרק זה מביאים המחברים רקע חלקי של חולשת הרשות הפלסטינית, את היריבות בין פתח לחמאס ואת המצב הפוליטי הפנימי. הם מתעלמים לחלוטין מהתרומה הרבה של ישראל ושל ממשל טראמפ לחולשת הרשות הפלסטינית. שניהם – זו במשך שנים של התעלמות וזה באמצעות תוכנית מדינית ("עסקת המאה") מעליבה – הפכו את אבו מאזן ואת הרשות הפלסטינית לשוליים וחסרי תוחלת בעיני בני עמם. אלה הוסיפו נדבך כבד ביותר לגורמי החולשה האחרים שאותם מציינים המחברים. חמאס, שהימר על בחירות אלה ולחץ מאוד לקיימן במסגרת שיחות הפיוס שקיים עם פתח, משום סיכוייו לזכות בהם במושבים רבים, חש עם הביטול שהקרקע נשמטה תחת רגליו. הוא השתמש בירושלים, שבה התחיל להתסיס את הרוחות בעוד מועד, כדבק שליכד את כל החזיתות. המחברים מסתפקים בקביעה כי העובדה שחמאס ירה את הטיילים ראשון מוכיחה שהוא פתח בעימות, כאילו לרקע אין כל משמעות, כאילו מדובר בעניין של מה בכך ולא בעימות בין מדינה חזקה לבין ארגון התנגדות/טרור דתי לאומי שיש לו זרוע צבאית, שיש לו אינטרסים המחייבים אותו לשקול היטב את המעבר מהתארגנות לבחירות לעימות צבאי.

לגיטימציה – גם הצורך של אבו מאזן בלגיטימציה של הציבור אינו מקבל ביטוי בניתוח של המחברים באשר למהלכים שקדמו לבחירות וביטולו אותן. אבו מאזן מוצג שם כמנהיג שהציבור מתעב, שדבק בכיסאו, "שנבחר בהליך בחירות מעורפל המזכיר את האופן בו נבחר האפיפיור רק ללא העשן הלבן [...] גישה זו שוללת מהעם הפלסטיני את הזכות לבחור בעצמו את מנהיגו" (עמ' 69). זאת בעוד שידוע לכל העוקבים אחר העניין הפלסטיני שאבו מאזן נבחר באורח תקין ב-2005 על ידי הציבור ברוב גדול, כאשר תוכניתו שכללה משא ומתן מדיני ושימת קץ למאבק המזוין הוצגה בגלוי בפני הציבור טרם הבחירות. זהו נתון שלמרבה הצער רבים מהישראלים נוטים לא להזכיר, למרות שבמונחים ערביים הוא חסר תקדים. שאלה ראוייה היא מדוע לא התקיימו מאז סבבי בחירות נוספים לנשיאות, אך המחברים אינם עוסקים בה.

אי־דיוקים – המחברים טוענים עוד כי תמוהה הכרזתו של אבו מאזן על קיום הבחירות ימים אחדים לפני השבעתו של הנשיא ביידן, כאשר לא היה

האזרח אינן תלויות בהיותך אזרח נושא תעודת זהות אלא בהשתתפותך בבחירות ובמנגנון הממשלתי.

- **חמאס־איראן** – לאורך הספר ובהקשרים שונים מדגישים המחברים את הישגי חמאס בעימות זה וקובעים שהסיוע והקשר עם איראן הוא מקור הכוח וההתעצמות שלו כתנועת התנגדות. בפרק המסקנות הם אף קובעים כי עזה שבה שולט חמאס היא ה"גראונד זירו" של המאבק הגדול בין ישראל ואיראן (עמ' 194). האם הכוונה היא שאין מדובר עוד בעימות בין מדינה לארגון לא־מדינתי אלא בסכסוך בינלאומי? ואם לא, מדוע לדעת המחברים זה "מראה עד כמה ראוייה ישראל לתמיכה אמריקאית"? (עמ' 195). נכון, ניתן בהחלט לומר שבעימות המדובר בלט מאוד שיתוף הפעולה בין השניים ואף ניכרים מאמצי חמאס לתרום לבנייה מחדש של ציר ההתנגדות בהובלת איראן. ראשי חמאס עצמם העלו על נס את הסיוע הרב שקיבלו בידע, בממון ובציוד, ואף הדגישו את חדרי המבצעים המשותפים שפעלו בתיאום בכל ימי העימות. כהוקרה על כך אף שידרו נאום של מפקד משמרות המהפכה ב־28 באפריל, יום ירושלים, שצוין על ידי חמאס בעיר עזה. אולם האם ניתן ללמוד מכך שחמאס מאבד מעצמאותו? אם כן, מה ההבדל בינו לבין הג'האד האסלאמי? האם לא ראוי להבהיר את הנקודה הזו? האם יעלה על הדעת שחמאס יוותר על שאיפתו להיות אלטרנטיבה לרשות הפלסטינית ולהיעשות תלותי באיראן, בידועו שקשר כזה לא יתקבל בציבור? חמאס נוהג להתהדר בעצמאות החלטתו ומבהיר שיהיה מוכן לקבל כל סיוע, ובלבד שלא יהיה כרוך במחיר מדיני. אי־השתתפותו בעימות האחרון (מבצע עלות השחר) בין ישראל לג'האד האסלאמי היא הוכחה לעצמאות שחמאס מבקש לשמר. ההסברים הרבים שנדרשו ראשי הארגון לתת בעקבות זאת מלמדים שהיעדרותם לא התקבלה ברצון על ידי האיראנים, חרף ניסיונות הטיוח שנשמעו מצידם ומצד הג'האד האסלאמי.

המחברים מציגים ארגומנטציה מתריסה מול האופן שבו סוקר ומסוקר הסכסוך בין ישראל לחמאס והקשר העמוק שלו עם איראן.

- **כתיבה מתנשאת** – נקודת המוצא של המחברים היא ניסיון "לבוא חשבון" עם הכותבים והפרשנים הרבים שהופיעו במהלך עימות זה, לפניו ואחריו,

וניתחו את האירועים באופן שאינו עולה בקנה אחד עם תפיסת עולמם. כך כבר בפרק הפותח אומרים המחברים כי "מטרת הספר היא להסביר את העימות האחרון [...] ולעשות זאת טוב יותר מכפי שהוסבר במהלך העימות עצמו, בעיקר על ידי ישראל" (עמ' 15), או שחוסר הידע מביא ל"דיווחים פגומים וחלקיים ולניתוחים דלים שהציגו את המלחמה כסבב קרבות נוסף" (עמ' 19). בהמשך מבקשים המחברים, כיאה למי שסבורים שיש בידם ידע או מידע שאין לאחרים, להעניק לקוראים "הבנה טובה יותר של ההיסטוריה של חמאס, על האופן בו הוא שולט בעזה, האופן הבלתי אנושי בו הוא נלחם את מלחמותיו ועל חלקן המכריע בהעצמת הסכסוך של איראן" (עמ' 20). בפרק נוסף (6) המוקדש למאבק בין תנועות פתח וחמאס, "המלחמה שלא מדברים עליה", טוענים המחברים שתשומת הלב הבינלאומית לבעיה פנים־פלסטינית זו מועטה מאוד בהשוואה לדיווחים הרבים שתופסים החיכוכים והעימותים הרבים עם ישראל. זו טענה שגם אם היא נכונה, היא מתעלמת מההשפעה הרבה שיש לעימות פנימי זה על תהליך קבלת ההחלטות של הרשות הפלסטינית ושל ישראל. במידה רבה עימות/פילוג זה הוא אבן ריחיים על צווארו של כל מי שמעוניין בהסדר מדיני ישראלי־פלסטיני או בשימור השקט באזור. הוא נוכח, הוא חי והוא משפיע באורח ניכר על חיי היום־יום של הפלסטינים. אילו התעמקו המחברים עוד בסוגיה זו היו מגלים שבמידה רבה ובדומה לישראל, הפילוג הפנים־פלסטיני הפך לשסע חברתי ופוליטי עמוק, הוא חדר לכל בית, לכל משפחה ולכל מוסד פרטי או ציבורי ויצר פוליטיקת זהויות, כשכל עמדה הנקטת בכל סוגיה העומדת על הפרק נגזרת מן העמדה או הקבוצה שאליה משתייך או נוטה ליבו של כל אחד.

- **פרטים ומקורות** – המחברים מציגים לקוראים פרטים ומקורות רבים עם מראי מקום לאורך כל פרקי הספר. זהו אומנם אוסף גדול של מקורות, אך הוא לוקה בחד־גוניות. רובו ככולו באנגלית ואין בו מקור ערבי אחד – מה שפוגם ביכולת להכיר גופים כמו חמאס ולתהות על אופיים ושאיופיהם. חלק גדול מהפרטים והמקורות מתמקד בסוגיות של אמצעי לחימה וטכנולוגיה ובסוגיות שאין מסייעות בהכרח בקידום המטרה שלשמה נועד הספר.

לסיכום, זה אינו מחקר אקדמי והוא גם אינו מתיימר להיות כזה. המחברים שבים ומציינים את כוונתם להסביר את מה שבראיתם טעון הסבר, אך למעשה מציגים

ארגומנטציה מתריסה מול האופן שבו סוקר ומסוקר הסכסוך בין ישראל לחמאס והקשר העמוק שלו עם איראן.

סגן אלוף (מיל') יוחנן צורף הוא חוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי. תחומי המחקר שלו הם יחסי ישראל-פלסטינים, החברה הפלסטינית, זיקתה לישראל ולהתנחלויות וכן המערכת הבין-ארגונית הפלסטינית. תפקידו הצבאי האחרון היה היועץ לענייני ערבים של המנהל האזרחי ברצועת עזה בתקופת האינתיפאדה הראשונה ועד השלמת היישום של הסכמי אוסלו. לאחר שחרורו כיהן כראש האגף הפלסטיני-ערבי במשרד לענייני מודיעין ואסטרטגיה yohanant@inss.org.il